

IBN MUBORAK BUYUK MUHADDIS

Ulug'murotov Akmal Ziyodullayevich

O'zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi
tayanch doktoranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16093150>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 07-Iyul 2025 yil

Ma'qullandi: 11-Iyul 2025 yil

Nashr qilindi: 18-Iyul 2025 yil

KEY WORDS

Imom Ahmad ibn Muhammad ibn Hanbal, Abu Hafs Amr ibn Ali Bohiliy, Yunus ibn Nofe', Abbos ibn Mus'ab "Tarix, "Al- Muvatto".

ABSTRACT

Mazkur maqola islom ilmlari tarixida o'chmas iz qoldirgan buyuk muhaddis va faqih – Abu Abdurahmon Abdulloh ibn Muborak Marvaziy al-Hanzaliyning hayoti, ilmiy merosi va hadis ilmidagi ulkan xizmatlarini tahliliy yondashuv asosida yoritadi. Muallif Ibn Muborakning tobe'in va taba'a tobe'inlar davrida yetishib chiqqan yirik olim sifatida shakllanish jarayonini, uning ilm olish maqsadida Islom olamidagi ko'plab mamlakatlarga qilgan sayohatlari, ustozlari va ilmiy yo'nalishlarini mukammal tahlil etadi.

Maqolada Ibn Muborakning hadis, fiqh, tafsir, zohidlik (zuhd) kabi sohalaridagi asarlari, ularning qo'lyozmalari, rivoyat zanjirlari va ta'siri batafsil yoritiladi. Jumladan, "Kitob az-Zuhd", "Kitob al-Jihad" kabi asarlarining tuzilishi, mazmuni va ilmiy qiymati ko'rib chiqiladi. Ibn Muborakning hadislar sahihligi, isnod tizimi va matn tahlilida olib borgan izchil metodologiyasi bugungi ilmiy yondashuvlar bilan qiyosiy tahlil qilinadi.

Muallif shuningdek, Ibn Muborakning Madina, Basra, Shom, Yaman kabi hududlarda fiqh va hadis ulamolari bilan ilmiy aloqalarini, ularning asarlariga qilgan ta'sirini va o'zidan keyingi muhaddislar – xususan, Imom al-Buxoriy, Yahyo ibn Mo'in, Vaki' ibn Jarroh kabi allomalarga ta'sir doirasini ochib beradi. Tadqiqotda Ibn Muborakning fiqhda Imom Abu Hanifa, Molik ibn Anas, Sufyon Savriy va Avzo'iy kabi ulamolardan ta'lim olgani, bu ta'limotlarning uyg'unlashuvi uning shaxsiy ijtimohiy maktabini shakllantirgani alohida tahlil etiladi.

Maqola tarixiy-biografik yondashuv asosida yozilgan bo'lib, ilmiy merosning nafaqat diniy, balki axloqiy, zohidlik (tasavvufiy) va ma'naviy jihatlariga ham e'tibor qaratadi. Ibn Muborakning saxiylik, halollik, tavoze, iymon va sabr kabi insoniy fazilatlarini o'z asarlari va hayoti orqali targ'ib qilgani ko'rsatiladi.

Tadqiqotning xulosasi shuki, Abdulloh ibn Muborak – hadis ilmi va fiqhni uzviy bog'lagan, ilmiy e'tibor va axloqiy namunadorlikni uyg'unlashtirgan islom ilmlari tarixidagi betakror shaxs bo'lib, uning merosi hozirgi kunda ham dolzarb va chuqur tadqiqotlarni talab qiladi.

Abu Abdurahmon Abdulloh ibn Muborak ibn Vozih Marvaziy al-Hanzaliy ism-sharifi bilan butun Islom olamiga tanilgan bu atoqli olim hijriy 118 yili Movarunnahrning mashhur Marv shahrida tug'ilgan. Ulamolara Ibn Muborakning tavallud sanasida ixtilof qilishgan. Abdon ibn Usmon: "Men Ibn Muborakning "119 hijriy sanada tug'ilganman" deganini eshitganman", deydi. Imom Ahmad ibn Muhammad ibn Hanbal va Abu Hafs Amr ibn Ali Bohiliylar: "Abdulloh ibn Muborak 118 sanada tug'ilgan" deyishadi¹.

Otasi Muborak o'g'li Abdullohni diniy ilmlardan tashqari she'rlar yodlashga undar va qiziqtirar edi. Bu narsa uning quvvai hofizasini kuchaytirishga yordam berishini ota yaxshi bilar edi. Abdulloh yoshligidanoq Payg'ambar (s.a.v)ning hadislarini yodlash, ularni tahqiq va tadqiq qilishga qattiq qiziqar edi. Ibn Muborak marvlik taniqli olim shayx Yunus ibn Nofe'dan ilk bor hadis eshitgan edi. U qozi G'onim Marvaziyning otasi bo'lgan. Abdulloh Marvga kelgan basralik Abu Isom Muzaniydan ham hadis eshitgan. O'sha davrning ulamolari Muzaniyni hurmat qilishar va izzat-ikrom ko'rsatishar edi. U ulovga minganida Abdulloh uning kiyimlarini tuzatib qo'yar edi.

Ibn Muborak biroq vaqt Marvda qozilik qilgan basralik Muhammad ibn Sobit Abiydan ham hadis rivoyat qilgan.

Ibn Muborakning tobe'in va taba'a tobe'inlardan arab tili, fiqh va hadis ilmlarini mukammal o'rganish uchun boshqa Islom mamlakatlariga safar qilishi zarur edi. Uning ilm olish yo'lida Marv shahrini tark qilgani haqida bog'dodlik xatib Abdon ibn Usmon shunday deydi:

"Abdulloh ilk bor 141 hijriy yili Iroqqa safar qilgan." Shu ma'lumotga qaraganda Ibn Muborak ilm olish uchun safarlarini boshlaganda yigirma uch yoshda bo'lgan. Abbas ibn Mus'ab "Tarix" asarida Ibn Muborakning shunday deganini rivoyat qiladi: "Men to'rt ming shayxdan ilm oldim. Ularning mingtasidan hadis rivoyat qildim".

Bolalik davrining ko'p qismini ilm olishga baxshida etgan Ibn Muborak keyinchalik ham ilm talabini biron kun tark etgani yo'q. U ko'p bor haj qildi, tijorat va ilm olish bilan uzluksiz shug'ullandi. U o'z zamonasida shayxulislom, hadis ilmida hofiz, tijoratda ularning sayyidi, hayotda shijoat va saxiylikni o'zida jamlagan kishilarning biri edi. Abdulloh ibn Muborak turli ilmlarda, ayniqsa, hadis ilmida imom va muhaddislarning eng ulug'laridan edi.

Abdulloh ibn Muborak Madinaga borganida Molik ibn Anasdan fiqh ilmini o'rgandi va uning mashhur "Al- Muvatto" kitobini rivoyat qildi. U Shom ahlining fiqhi va muhaddisibo'lgan Avzo'iydan ham fiqh va hadis ilmini o'rgandi, Yaman muhaddisi Mu'ammara ibn Rashiddan hadis eshitdi.

¹ Imom Shamsiddin Zahabiy. Siyar a'lom an-nubalo ("Mashhur daholar siyrati" kitobida saylanma asar). // Arabchadan Azizxo'ja Inoyatov tarjimasi. – T:Hilol nashr, 2017. – B.157.

Fiqh va hadis ilmida o'z davrining eng peshqadam olimlaridan biriga aylangan Ibn Muborak hadis ilmi sohiblarining eng faqihlaridan hisoblanadi va bu sohada Sufyon Savriy, Avzo'iy, Ayyub Sahtiyoniy, Ibn Jurayjlar bilan bir qatorda turadi².

Xalifa Umar ibn Abdulaziz davrigacha tobeinlar sunnatlarni (shar'iy hukmlarni) yozishga qiynalishar edi. Hijriy ikkinchi asrning ikkinchi yarmi boshida shar'iy hukmlarni yozish masalasida imomlar turlicha fikrda edilar, chunki Qur'on bilan hadisi nabaviyning aralashib ketishi yoki hadis bilan tobeinlarning fikrlari aralashib ketishi xavotiri sunnatlarni yozishda ancha qiyinchilik tug'dirar edi. Mana shu ilmiy vaziyat Ibn Muborakning sunnatni jamlash va uni har xil nuqsonlardan tozalash, uni kitob qilib yozish yoki alohida boblarga ajratish sohasida tinmay mehnat qilishga undadi.

Darhaqiqat, Ibn Muborak sunnatni mustahkamlashda buyuk martabaga erishdi. Hatto u kishi to'g'risida: "Agar biron kishi Ibn Muborak to'g'risida noloyiq gap gapirsa, Islom diniga tuxmat qilgan bo'ladi", deyishgan ekan. U hadislar yozar va ularning sahihlarini g'ayri sahihlardan ajratar edi.

Ibn Muborak ilm talabida va uni tarqatish maqsadida Bog'dodga bir necha marotaba kelgan. Shunda u erning ilg'or fikrli kishilaridan Abdulloh Roziy Taymiy Hofiz, Hasan Marvaziy, Ali ibn Ishoq Salmo Marvaziy, Ibn Muborakning yaqin do'stlaridan Darkiniy va Anbasa ibn Sa'id Umaviy Qurayshiyalar undan hadis eshitishar edi. Abdulloh ibn Muborak davrida undan ko'ra ilmga intiluvchan, haris kishi bo'lmagan. U kuchli eslab qolish qobiliyatiga qaramay, hadislarini yozish, kitob tuzishdan erinmas edi. U 141 hijriy yilda birinchi bor ilm talabi yo'lida safarga chiqqan edi va bu yo'lda mashaqqat chekib, mehnat qildi.

Ibn Sa'd uning ko'plab kitob tasnif etgani to'g'risida xabar beradi. Albatta bu kitoblardan ko'p kishi foydalangan. Bu haqda Abu Abdulloh Zahabiy Yahyo ibn Odam aytadi: "Bir hadisni Muborakning kitobidan topmasam, undan umid uzar edim va boshqa izlamas edim". Uning hadis kitoblarida yigirma ming hadis bo'lgan.

Shu davrning eng ulug' muhaddislari ham Ibn Muborakning kitoblariga muhtoj edilar. Hadis ilmining sultoni imom Buxoriy ilk bor hadis eshitganida va Ibn Muborakning tasniflarini yod olganda yosh bola edi. Bu haqda u shunday degan edi: "O'n olti yoshga kirganimda Abdulloh ibn Muborak Marvaziy va Vaki' ibn Jarroh ibn Mulayh Ravoiyning kitoblarini to'liq yod olib, ashabur-ra'ylarning kalomlarini bilib olganman. Shundan keyin validam va akam Ahmad bilan muborak haj safariga yo'l oldim".

Abdulloh ibn Muborak umr bo'yi ilm talabida bo'lgani uchun uning ustozlari ham nihoyatda ko'p bo'lgan. Roviylarning aytishicha, Ibn Muborak to'rt ming shayxdan hadis to'plagan va ularning mingtasidan hadis rivoyat qilgan. Bir o'rinda aytadiki: "Men bir ming bir yuz shayxdan hadis yozib oldim. Ular ichida ulug'lardan Sufyon Savriy ham bor edi." Darhaqiqat, Ibn Muborak juda ko'p tobe'inlar bilan uchrashib, ulardan hadis rivoyat qilgan. Ustozlarini ko'pchiligi esa taba' tobe'inlarning ulug'laridan edi.

Abdulloh ibn Muborakning ilk ustozlari Robi' ibn Anas Xurosoniy edi. Xurosoniy zindonda bo'lganida ilojini topgan holda u kishini oldilariga kirib, qirqtacha hadis eshitishga muayassar bo'lgan. Ahli hadis ijmo'si bilan u kishining hadislarini hujjat, butunligicha olinadi. Rivoyatlari barcha mo'tabar hadis kitoblarida mavjud.

² Imom Shamsiddin Zahabiy. Siyar a'lom an-nubalo ("Mashhur daholar siyrati" kitobida saylanma asar). // Arabchadan Azizxo'ja Inoyatov tarjimasi. – T:Hilol nashr, 2017. – B.125.

Bulardan tashqari Ibn Muborakni tobe'inlarning ulug'laridan ham ustozlari juda ko'p bo'lgan. Iroqda fiqh ahlinig imomi Abu Hanifa huzurlarida Ibn Muborak fiqh ilmidan bahramand bo'ldi. Ibn Muborak Madinaga keganida esa Molik ibn Anas bilan hamnishin bo'lib, u huzurida fiqh ilmidan dars oldi. Ibn Muborak avvalida fiqh ilmi sohasida Abu Hanifadan ta'lim olgan bo'lsa-da, keyinchalik Sufyon Savriy, Molik ibn Anas va Avzo'iyar huzurida fiqh ilmidan bahramand bo'ldi. Ibn Farhun Ya'muriy Molikiy mashriq ahli ichida Ibn Muborakni Molik ibn Anasning ashoblari jumlasidan, deb zikr qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 72-сессиясидаги нутқи // Халқ сўзи. – Тошкент, 2017 йил, 20 сентябрь. – № 189 (6883).
2. “O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Imom Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida” PQ – 2855-sonli qaror. 2017-yil 27-mart.
3. Alouddin Mansur. Qur'oni karim ma'nolari o'zbekcha izohli tarjimai. – Toshkent: Cho'lpon, 1992. – 672 b.
4. Qur'oni karim ma'nolarining tarjima va tafsiri / Tarjima va tafsir muallifi: Abdulaziz Mansur. – Toshkent: TIU, 2012. – 686 b.
5. Muhammad Aliy Sobuniy. Ravoi' al-bayon – tafsir ayat al-ahkom min al-Qur'on. – J: 2. – Damashq: Dor al-qalam, 1990.
6. Movarounnahr allomalarining hadis ilmi rivojiga qo'shgan hissalar / I.Usmonov tahriri ostida. – Toshkent: Movarounnahr, 2011.
7. Uvatov U. Buyuk muhaddislar: Imom al-Buxoriy, Imom Muslim Imom at-Termiziy. – Toshkent: “O'zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti, 1998. – 63 b.

